

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/14/11-15>

Zeynəbxanım Vaqif qızı Ələkbərova
ADPU-nun nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci
zeynebkhanim.alakbarova0@teams.adpk.edu.az

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN ESTETİK TƏRBIYƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların gözəlliyi dərk etmək və qiymətləndirmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsinin, onlarda həyata, əməyə, təbiətə, incəsənətə, estetik münasibət formalaşdırılmasının vacibliyi təhlil edilir.

Estetik tərbiyə uşaqların ətraf mühitlə maraqlanan, ünsiyyətçil, müstəqil, yaradıcı şəxsiyyətlər kimi inkişafında müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Buna nail olmaq üçün ilk növbədə onların estetik qavrayışını, estetik hissələrini və ideyalarını sistemli şəkildə inkişaf etdirmək lazımdır.

Estetik tərbiyə məktəbəqədər təhsil müəssisəsində bütün tərbiyə işləri ilə birlikdə həyata keçirilməlidir. Uşaqların estetik inkişafının təşkili formaları çox müxtəlifdir və bu işin effektivliyi məktəbəqədər uşağın bütün fəaliyyət növlərində özünü göstərir.

Məqalədə uşağın estetik tərbiyəsini uğurla təşkil etmək üçün lazımı şəraitin yaradılmasının, onları uşaq ədəbiyyatı, musiqi, xalq yaradıcılığı və rəssamlığın ən yaxşı nümunələri ilə tanış etməyin vacibliyi qeyd edilmişdir.

Açar sözlər: estetik tərbiyə, uşaq, məktəbəqədər müəssisə, uşaq yaradıcılığı, inkişafetdirici mühit

Zeynəbxanım Vəqif Alakbarova
Azerbaijan State Pedagogical College under ASPU
zeynebkhanim.alakbarova0@teams.adpk.edu.az

Importance of aesthetic education of preschool children

Abstract

The article analyzes the importance of developing the ability of pre-school children to understand and appreciate beauty, to form an aesthetic attitude towards life, work, nature, art.

Aesthetic education is of exceptional importance in the development of children interested in the environment, sociable, independent, creative personalities. To achieve this, first of all, it is necessary to systematically develop their aesthetic perception, aesthetic feelings and ideas.

Aesthetic education should be carried out together with all educational activities in a preschool educational institution. The forms of organization of aesthetic development of children are very diverse, and the effectiveness of this work is manifested in all types of activities of a preschool child.

In the article, the importance of creating the necessary conditions for the successful organization of the aesthetic upbringing of the child, introducing them to the best examples of children's literature, music, folk creativity and painting is mentioned.

Keywords: aesthetic education, child, preschool, children's creativity, developmental environment

Giriş

Uşaqlar lap körpəlikdən onları əhatə edən gözəlliyi hiss edirlər. Onlar musiqi eşidir və ondan həzz alır, şeirləri və mahnıları, gözəl şəkilləri, təbiət hadisələrini sevirlər. Gözəlliklə qarşılaşan uşaqlar özlərinə məxsus bir şey yaratmaq istəyirlər – plastilindən fiqurlar düzəltməyə, mahnı oxumağa, rəqs etməyə çalışırlar. Bu da onlarda yaradıcılığa və inkişafa təkan verir. Məktəbəqədər yaşdakı uşaqlara ətrafındakı gözəllikləri görməyi, sevməyi öyrətmək, onları özlərinin yaratmaq bacarığını tərbiyə etmək bütün dövrlərdə vacib məsələlərdəndir. Buna görə də məktəbəqədər tədris

müəssisələrində uşaqların intellektual və fiziki inkişafı ilə yanaşı, estetik tərbiyəsi də prioritet vəzifə kimi önə çəkilir.

Uşaqların estetik tərbiyəsi dedikdə nə nəzərdə tutulur? Təkcə gözəl şeyləri görmək və mənəvi dəyərlərə yiyələnmək deyil, həm də gözəl davranış qaydalarını öyrənmək, insanlarla mehriban davranmağı öyrənmək estetik tərbiyədən qaynaqlanır. Onun məqsədi həyata, əməyə, ictimai fəaliyyətə, təbiətə, incəsənətə, estetik münasibət formalaşdırmaqdır.

“Estetik tərbiyə – gerçəklikdə və incəsənətdə gözəlliyi dərk etmək və qiymətləndirmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi deməkdir, estetik hissələrin, estetik mühakimə yürütməyin və zövqlərin həyatda və bədii yaradıcılıqda, gözəlliyin yaradılmasında iştirak etmək bacarığının və tələbinin tərbiyə edilməsi deməkdir” (Həşimov, 1991:62).

Estetik tərbiyə uşağın inkişafında, həyatda və sənətdə gözəllik haqqında təsəvvür və biliklərin formalaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onun ən mühüm vəzifəsi estetik maraqların, tələbatların, eləcə də zövqün formalaşdırılmasıdır.

Uşaq tərbiyəsinin gücü və uzunömürlülüüyü hamıya məlumdur. Gələcək şəxsiyyətin estetik mədəniyyətinin təməlinə ilk “kərpiclər” formalaşmanın ən erkən mərhələlərində ailədə və məktəbəqədər tədris müəssisələrində qoyulur.

Əminliklə demək olar ki, hər bir uşaq anadangəlmə yaradıcılıq qabiliyyətləri ilə doğulur. Amma onlar gizli vəziyyətdədirlər və onları üzə çıxarmaq üçün müəyyən şərait yaratmaq lazımdır.

Məktəbəqədər uşağın estetik tərbiyəsini uğurla təşkil etmək üçün lazımi şərtlər təmin edilməlidir:

- inkişafetdirici mühit yaratmaq
- təbiət və incəsənətlə qarşılıqlı əlaqəni təşkil etmək
- yaradıcılıq fəaliyyəti təşkil etmək.

Məktəbəqədər uşaqlar forma, rəng, səsə diqqət yetirir, gözəlliyi forma və məzmunun vəhdətində dərk edirlər. Körpə bir şeyi bəyəndikdə gözəl hissələr, həyəcan, ləzzət, sevinc yaşayır. Bu zaman, pedaqoq və ya valideyn uşağın emosional reaksiyasını adi qavrayışdan gözəlliyi dərk etməyə, öz rəyini formalaşdırmağa yönəltməyi bacarmalıdır. Beləliklə, onda yaxşı bir estetik zövq formalaşmağa başlayacaqdır. Düzgün tərbiyə ilə məktəbəqədər uşaq təkcə gözəlliyi dərk etməyi deyil, həm də gündəlik həyatda, evdə, bağçada, təbiətdə, geyimdə gözəlliyi görməyi öyrənəcəkdir.

“Estetik tərbiyənin vəzifələri estetik təsir mənbələrinin müxtəlifliyində, insanın estetik inkişaf yollarının mürəkkəbliyində, gözəli qavramaq və hiss etmək bacarığında öz əksini tapır” (Vetlugina, 2011:26).

Məktəbəqədər yaşlı uşaqları uşaq ədəbiyyatı, musiqi, xalq yaradıcılığı və rəssamlığın ən yaxşı nümunələri ilə tanış etmək vacibdir. Beləliklə, uşaqlar başa düşdüləri sənət əsərlərini tanımağı və sevməyi öyrənəcəklər.

Əslində uşaqlar demək olar ki, bütün yaradıcılıq növləri ilə məşğul ola bilirlər: onlar rəsm çəkir, müxtəlif fiqurlar düzəldir, yapışdırır, kəsir, rəqs edir, mahnı oxuyur, nağıllar uydurur və hətta qafiyələr də düzəldirlər. Uşaq musiqiyə, rəqsə, gözəl nitqə maraq göstərsə və özü də oxşar bir şey etmək istəyirsə, demək o, müstəqil yaradıcı fəaliyyətə hazırdır. Körpəni dəstəkləməklə, kömək etməklə, onlarda özünəinam və qabiliyyətlərini təcəssüm etdirmək üçün ideyalar yaratmaq bacarığını formalaşdırma bilərik.

Uşaq bağçasında uşaqlara sənət sevgisini aşılamaq üçün hər cür imkan var:

- vizual fəaliyyət və nitq bacarıqlarının inkişafı üzrə dərslər
- musiqi dərsləri
- teatr oyunları
- tematik dərslər
- bayramlar.

Körpəyə musiqini, rəqsi, teatrı tədrisən, diqqətlə başa düşməyi öyrətmək lazımdır. Uşaq 3-4 yaşına çatdıqda, artıq eşitdiklərini müzakirə etməyə cəhd edilməlidir, məsələn, xoşladığı musiqi, musiqi alətləri, nağıl süjetləri, heyvanlar, nağıl personajlarının şəkilləri haqqında danışmaq və onlarda maraq yaratmaq olar.

Balacaları körpəlikdən teatra da aparmaq olar. Kukla teatrlarında həmişə balacalar üçün tamaşalar olur. Tamaşalar 30 dəqiqədən çox çəkmir və uşaqlar yorulmur. Teatra getməzdən əvvəl

uşağa vacib bir yerə getdiyini və orada necə davranacağını izah etmək, onu gözəl geyindirmək lazımdır ki, tədbirin əhəmiyyətini hiss etsin. Bu, artıq onlarda maraq oyadacaq. Körpədən gördükləri və eşitdikləri ilə bağlı təəssüatlarını mütləq soruşmaq lazımdır. Əgər uşaq məmnun deyilsə, fasilə vermək və bir müddət sonra mədəni fəaliyyətlər təşkil etməyə yenidən cəhd etməlidir.

Məktəbəqədər uşağın estetik zövqünü formalaşdırmaqla, bir insanın gələcək mənəvi sərvətinin əsasını qoyulur.

Uşaqların bədii yaradıcılığının inkişafı ümumi pedaqoji işin üzvi hissəsi kimi baxılır. Bu fəaliyyət uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə və hər bir uşağın yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyin ən yaxşı yollarını müəyyənləşdirməyə əsaslanmalıdır. Bu, o demək deyil ki, uşaqları fərqləndirmək, istedadlıları ayırmaq onlarla xüsusi məşğul olmaq lazımdır. Əksinə, müəyyən bir fəaliyyətə yiyələnməkdə çətinlik çəkən uşaqları digərləri ilə bir qrup şəklində işlətməklə onlarda maraq yaratmaq olar.

“Uşaqların bədii yaradıcılığı körpənin fərdi qabiliyyətlərinin ifadəsidir, ətraf ələmə və özünə münasibətin bədii formasında ifadəsidir. Bədii yaradıcılıq estetik tərbiyənin tərkib hissəsidir, buna görə də uşağın şəxsiyyətini inkişaf etdirməyin ayrılmaz vasitəsi hesab olunur” (Likhachev, 2012:17).

Uşaqların yaradıcılığında qrupun, bütövlükdə uşaq müəssisəsinin həyatında geniş istifadə edilməlidir ki, uşaqlar öz yaratdıqlarını qiymətləndirsinlər. Onlar bağçada bayramlar üçün dekorasiyaların yaradılmasında iştirak etməli, səhnəciklərin kostyumlarının detallarını, mahnıları, rəqsləri və s. hazırlamalıdır.

Uşağın həyatının hər anı estetika ilə dolmalıdır, ona görə də uşaqların gözəlliklə əhatə olunması üçün estetik mühit yaratmaq vacibdir. Estetik tərbiyənin problemlərini həll etmək üçün müəllim ümumiyyətlə yaradıcılığın nə olduğunu və uşaq yaradıcılığının spesifikliyinin nədən ibarət olduğunu bilməlidir. Bu, ona uşaqların təşəbbüsünü dəstəkləməyə, onların incəsənətin hər hansı bir sahəsi üzrə məşğul olmalarına təkan verəcəkdir. Eyni zamanda, müəyyən biliklər, bacarıqlar mənimsənilmədən onların yaradıcılığı inkişaf edə bilməz. Yaradıcılığı inkişaf etdirmək üçün uşaqlar müəyyən biliklərə və bacarıqlara yiyələnməli, fəaliyyət üsullarını mənimsəməlidirlər, yəni, uşaqları məqsədyönlü şəkildə tərbiyə etmək lazımdır. Məsələn, nağılları səhnələşdirərkən qəhrəmanların üz ifadələrini, jestlərini, səs variasiyalarını və s. göstərmək, anlatmaq lazımdır ki, onlar da obrazı təsvir etdikləri, düşündükləri kimi canlandıra bilsinlər. Yaxud, uşaqlar plastindən hər hansı bir fiqur düzəldirlərsə və onlardan biri bu fiquru tərbiyəçinin göstərdiyi ölçüdə daha kiçik və ya daha böyük düzəldirsə, bu onun yaradıcılığı olacaqdır. Şəkilə bəzi detalların əlavə edilməsi də uşaqların yaradıcılığının təzahürü sayıla bilər. Məsələn, uşaq şəkildə rəng dəyişikliyi edərək öz yaradıcılığını ifadə edə bilər: qırmızı alma çəkmək tapşırılıb, bir uşaq öz təşəbbüsü ilə sarı və ya yaşıl alma çəkir, yaxud müəllimin göstərişi ilə quş çəkirlər, uşaqlardan biri açıq dimdikdən nazik dalğalı xətlər çəkir: “Quş oxuyur” deyər izah edir, “bu onun səsidir”. Burada biz artıq təxəyyül və yaradıcılığın təzahürünü görürük.

Estetik tərbiyənin mühüm vasitələrindən biri olan təbiətə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Təbiət estetik tərbiyənin mənbəyidir. Uşaqlar gözəlliyi görməklə, ondan həzz almaqla kifayətlənmir, gördüyü, duyduğu və daxilən yaşadığı gözəllik əlamətlərini əqlin köməyiylə düşüncəsinin süzgəcindən keçirir, onu təhlil edirlər.

B.A.Suxomlinski qeyd edirdi: “İnsan ona görə insan olmuşdur ki, mavi səmanın dərinliyini, ulduzların sayrışmasını, axşam şəfəqinin çəhrayı rəngini, küləkli gündüz ərəfəsində qıp-qırmızı qurubu, üfüq üzərindəki ilğımın titrəyişini, mavi səmada uçan durna qatarlarını, səhər şəhənsəhsiz-hesabsız damlalarında günəşin inikasını, tutqun gündə çiskin yağışı, yasəmən kolunda bənövşəyi buludu, novruzgülünün zərif saplağını görüb heyran qalmış və yeni gözəllik yaratmaq üçün yer üzünü gəzmişdir” (Talibov, Ağayev, İsayev, Eminov, 2003:246).

Təbiətlə bağlı keçirilən tərbiyəvi işlər böyük imkanlara malikdir. Klassik pedaqoqlar təbiəti böyüməkdə olan nəslin gözəl tərbiyəçisi adlandırmışlar, çünki təbiət onların estetik hissələrinin inkişafına dərin təsir göstərir. Uşağın təbiətlə məqsədyönlü ünsiyyəti nə qədər tez həyata keçirilərsə, onun humanist yönündə və mənəvi inkişafında bir o qədər dərin iz qoyacaqdır. Təbiətin qavranılması uşaqların təxəyyülünün inkişafına, obrazlı estetik qavrayışına, obrazlı təsəvvürlərin formalaşmasına kömək edir.

Estetik hisslərin, ideyaların, təxəyyülün, estetik zövqün inkişafında təsviri sənət xüsusi rol oynayır. Körpəlikdən uşaq kitablarındakı şəkillər həmişə uşaqların diqqət mərkəzində olur. Bu kitablarda hər bir rəssam təbiəti özünəməxsus şəkildə təsvir edir ki, bu da onların həm estetik qavrayışını, həm də yaradıcılığını zənginləşdirir. Təbiətin, heyvanların, bitkilərin şəkillərinin çəkilməsi təklifi həmişə uşaqlar tərəfindən müsbət qarşılanır. Özlərinin də bu mövzuda çəkdiqləri şəkillər təbiət haqqında biliklərin möhkəmlənməsinə və aydınlaşdırılmasına kömək edir, uşaqların yaradıcılığını yeni obrazlarla zənginləşdirir, təbiətə maraq və ona müsbət münasibət formalaşdırır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik zövqünün formalaşmasında oyunlar müstəsna əhəmiyyət kəsb edir: onlar üçün oyun dərslərdir, onlar üçün oyun işidir, onlar üçün oyun təlim formasıdır. Balacalar üçün oyun ətraf mühiti öyrənmək üsuludur.

Uşaq oyunlarının tərbiyəvi rolunu yüksək qiymətləndirən A.S.Makarenko yazırdı: “Oyun uşağın həyatında vacibdir, böyüklərin fəaliyyəti, işi, xidməti olması ilə eyni məna daşıyır. Uşaq nə oyundadırsa, böyüyəndə də bir çox cəhətdən o işin içində olacaq. Ona görə də gələcək şəxsiyyətin tərbiyəsi ilk növbədə oyunda baş verir” (Makarenko, 1984:373).

Uşaqlar ətrafdakı həyatı - insanların hərəkətlərini, fəaliyyətlərini, ətraf mühiti öz təxəyyüllərinə uyğun şəkildə oyunlar vasitəsi ilə ifadə edirlər. Uşaq böyüklərin həyatında fəal iştirakçı olmaq istəyir, lakin bu onun imkanlarına uyğun gəlmir. Buna görə də oyunda böyüklərin hərəkətlərini təqlid edərək, onların sevinc və kədərini ifadə edir, ətrafdakı həyata özünəməxsus şəkildə qoşulurlar, əsas bilik və bacarıqları oyun zamanı əldə edir.

Rəsm uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında ən mühüm vasitədir, bu, təbii ehtiyacdır, uşağın ruhunu üzə çıxarmaqdır. Təsviri sənət uşağın hərtərəfli inkişafı üçün böyük imkanlar daşıyır – zehni, emosional, estetik və s. Rəsm vasitəsilə təxəyyül və yaddaş kimi ən mühüm ali zehni funksiyalar formalaşır, əlin incə bacarıqları inkişaf edir və nəticədə onun inkişafı ilə əlaqəli düşüncə və nitq inkişaf edir.

“Məktəbəqədər yaşlı uşaqların qrafik fəaliyyəti elə emosional, yaradıcı fəaliyyətdir ki, bu da reallığın emosional-məcəzi qavrayışını, estetik hisslərin və fikirlərin formalaşmasını, təfəkkür və təxəyyülü, obrazlılığın inkişafını təmin edir” (Komarova, 2014: 30).

Uşaqlara rəsm çəkməyi öyrətmək üçün bir çox üsullar mövcuddur ki, bu da məqsədyönlü estetik və vizual qavrayış prosesində nəzərə alınmalıdır. Uşaqların bədii qabiliyyətlərinin inkişafında ilk və ən vacib mərhələ körpənin bədii materiallar və atributlarla-kağız, qələm, boyalar, karandaşlarla tanış olmağa başladığı andan başlayır. 2-3 yaşında uşaq qələmi, fırçanı düzgün tutmaq bacarığına yiyələnir, onlardan düzgün istifadə etməyi bilir. İlk mərhələdə uşaqları maraqlandırmaq, onların diqqətini cəlb etmək vacibdir. Məsələn, parlaq, rəngarəng şəkillərə baxmaq uşaqlarda müsbət emosiyalar oyadır. Uşaq bəyəndiyi karandaşın rəngindən, sevimli boyasından həzz alır, rəsm çəkərkən ən çox onlardan istifadə edir.

Uşaqlarda rəsm çəkmək istəyi qısamüddətli, qeyri-sabitdir. Ona görə də müəllimə yaradıcı fəaliyyət prosesini lakonik və bacarıqla idarə etməli, uşaqlara tapşırığı dinləmək və yerinə yetirmək, başlanmış işi sona çatdırmaq bacarığını öyrətməlidir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsinin inkişaf etdirilməsində nağıllar mühüm rol oynayır. Nağıllar vasitəsilə uşaqlar həyatda ola biləcək hər cür real çətinliklərlə tanış olurlar və qismən buna hazırlaşirlar. Nağıllarda təsvir edilən obrazlar, həmçinin həmin sehrli dünyada baş verənlər məktəbəqədər yaşda olan uşaqları cəlb edir, maraqlandırır, düşündürür, yaddaşına həkk olunur, onların köməyi ilə sərbəst və cəsarətli düşünməyi öyrənirlər.

“Nağıllar xalq pedaqoji müdrikliyinin təzahürüdür, pedaqoji ideyaların xəzinəsidir, xalq pedaqoji dahiliyin parlaq nümunələridir”. “Heç kim xalqın pedaqoji dahiliyi ilə yarışmaq qabiliyyətində deyil” (Həsənov, Ağayev, 2007:135).

Estetik tərbiyə prosesində körpələrə aşılana pedaqoji ideyalar məhz nağıllarda öz əksini tapmışdır.

Nəticə

Yaxşı estetik zövqün aşılması uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasına təsir göstərir, bu isə cəmiyyətin hər kəsin yaradıcı inkişafında maraqlı olması deməkdir. Estetik tərbiyənin nəticəsi estetik inkişafdır ki, bu da öz növbəsində uşağın əxlaqi, fiziki, əqli inkişafına təsir edir, fərdin emosional sferasının zənginləşməsinə kömək edir.

Müasir təhsilin mərkəzində şəxsiyyət yönümlü öyrənmə dayanır. İnanıram ki, yalnız düzgün təhsil və tərbiyə prosesində pedaqoji fəaliyyətin iştirakçılarını optimal şəkildə inkişaf etdirmək, xalqımızın milli, yaradıcı potensialını zənginləşdirmək və üzə çıxarmaq mümkündür.

Uşaqlarda gözəllik duyğusunun məqsədyönlü şəkildə inkişaf etdirilməsi prosesinə mümkün qədər tez başlamaq lazımdır, əks halda çox gec ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Həşimov, Ə. (1991). Pedaqogika kursunun tədrisində xalq hikmətindən istifadə. Bakı: Maarif, 240 s.
2. Vetlugina, N. (2011). Uşaq bağçasında estetik tərbiyə. Moskva: Maarifçilik, 244 s.
3. Likhachev, B. (2012). Estetik tərbiyə nəzəriyyəsi. Moskva: Tərəqqi, 430 s.
4. Talıbov, Y., Ağayev, Ə., İsayev, İ., Eminov, A. (2003). Pedaqogika. Bakı: Adiloğlu, 140 s.
5. Makarenko, A. (1984). Pedaqogika Əsərləri, IV cild. Moskva, 400 s.
6. Komarova, T. (2014). Uşaq bağçasında vizual fəaliyyətdə dərslər. Uşaq bağçası müəllimləri üçün bələdçi. Moskva: Maarifçilik, 291 s.
7. Həsənov, A., Ağayev, Ə. (2007). Pedaqogika. Bakı: Nasir, 494 s.

Rəyçi: p.ü.e.d. Kərim Məmmədov

Göndərildi: 25.08.2022

Qəbul edildi: 01.10.2022